

KACZIBA PÉTER

KISEBBSÉGEK DÉL-CIPRUSON

Ciprus viszonylagosan kis mérete, alacsony népessége, valamint a nemzetiségek európai viszonylatban alacsonynak számító számaránya miatt általában kívül esik a kisebbségek helyzetével foglalkozó fórumok látókörén. Ezt a tendenciát természetesen a sziget kettéosztottságából adódó problémák is generálják, ugyanis amíg a legnagyobb számú kisebbség, a 2011-ben a sziget teljes lakosságának negyedét¹ adó török ciprióták helyzete nem tisztázott, addig a jóval alacsonyabb lélekszámú egyéb kisebbségek helyzete is perifériakusnak tekintett. Jelen tanulmány ennek ellenére – azaz sokkal inkább pont emiatt – kísérli meg bemutatni a történelmi és jelenkori ciprusi kisebbségi viszonyokat és problémákat, a történelmi konfliktusok esetében a török ciprióták helyzetét vázolva fel, utóbbiak – *de facto* – többségi népességgé válása után pedig elsősorban a nemzetközi elismertségnek örvendő Ciprusi Köztársaság nemzetiségeire fókuszálva.

A ciprusi konfliktus

A többségi társadalomtól való eltérés ciprusi sajátosságainak megítéléséhez és megértéséhez szükséges röviden kitérnünk a sziget közelmúltjára, történelmi kontextusban vizsgálva meg az etnikai ellentétek kialakulását és folyamatát. Ezzel a módszerrel nemcsak történelmi alapba ágyazzuk a később tárgyalt kisebbségi problémákat, de egyben magyarázzuk azt is, hogy az évszázadokon keresztül kozmopolita szigeten az 1950-es évektől kezdődően miért okoz gondot a többségi etnikai csoporttól való eltérés ön- és csoportkifejezése.

A görög ciprióta többségi népesség esetenként előforduló intoleranciáját történelmi folyamatok determinálják, amelyeknek legmarkánsabb eleme a több évtizede rendezetlen úgynevezett ciprusi konfliktus. A szigeten kialakuló konfrontáció egyike azoknak a kelet-mediterrán posztkoloniális problémahalmazoknak, amelyek tulajdonképpen a második világháború gyarmatbirodalmakra gyakorolt hatásaként az 1946–1947 utáni időszakban alakultak ki. A felbomló brit birodalom ebben az időszakban a Földközi-tenger keleti medencéjében egy olyan regionális hatalmi űrt hagyott hátra, amelynek he-

lyi szinten etnikai, nyelvi, vallási, valamint ember- és államjogi; regionális szinten nemzetiségi és biztonságpolitikai; nagyhatalmi viszonylatban pedig geostratégiai vonatkozásai hosszú távon jelentettek és jelentenek kockázati tényezőt a Kelet-Mediterráneumban. A korábban kozmopolitizmusáról híres² szigeten az etnikai ellentétek első csírái az 1950-es évek közepén alakultak ki, egyrészt a már említett brit hatalmi befolyás fokozatos csökkenése, másrészt ezzel párhuzamosan a görög és török nacionalizmus ciprusi megjelenése következtében. A helyi etnikai konfliktus tehát a regionális hatalmak nyomására jelent meg Cipruson, elsősorban azért, mert a brit birodalom erején felül teljesítve megpróbálta megtartani a szigetet, Görögország és Törökország pedig minden tőle telhetőt megtett, hogy megszerezze annak részét (*takszim*) vagy egészét (*enoszisz*).³ A regionális beavatkozás 1955–1956-ra borította lángba a szigetet: görög támogatással ekkor indította első – kezdetben csak britellenes – támadásait a görög ciprióta paramilitáris szervezet, az EOKA, majd ennek törökellenes akcióira válaszul alakult meg a török támogatottságú török ciprióta önvédelmi szervezet, a TMT.

A regionális és helyi nézeteltéréseket az 1960-ban – Nagy-Britannia, Görögország, Törökország háromhatalmi egyezményei révén – létrehozott független Ciprusi Köztársaság kompromisszumos megoldással kívánta rendezni. Ugyanakkor az új állam kialakított kormányzati és közigazgatási struktúrája – amely bár a korban rendkívül haladónak számító etnikai hatalommegosztáson alapult,⁴ de – nem vette figyelembe, hogy az ország gyakorlati működéséhez elengedhetetlen kompromisszumkészség ekkorra már hiányzott a két államalkotó etnikumból. A különböző fékek és ellensúlyok túlzott alkalmazása miatt az állam 1963-ra gyakorlatilag működésképtelenné vált, amelyet Makariosz elnök egy – görög cipriótáknak kedvező – 13 pontból álló alkotmánymódosítási csomaggal kísérelt meg feloldani.⁵ A harcok 1963 telén újultak ki ismét a szigeten, amikor a Makariosz reformtervezete elbukott a török ciprióták ellenállásán. Bár a rövid polgárháborús időszaknak az ENSZ-csapatok bevonulása és a nicosiai ütközőzóna (Zöld-vonal) létrehozása véget vetett, egyúttal azonban hozzájárult a görög és török ciprióták térbeli szeparációjának kialakulásához is. 1963–1964 telének eseményei után a török ciprióták kiszorultak az államigazgatásból, és legnagyobb részük – önkéntesen vagy kényszerből – elhagyta korábbi lakóhelyét, s szigetszerte enklávékba csoportosult.

Az etnikai szeparáció 1974–1975-ben vált teljessé: 1974-ben, amikor Görögország félresikerült Makariosz elleni puccsa ürügyén a török hadsereg elfoglalta, majd megszállta Ciprus északi részének 36,2%-át,⁶ majd az 1975-ös interkommunális tárgyalások révén, amikor lakosságcserét hajtottak végre az immáron a teljes szigeten keresztülfutó demarkációs vonal két oldala között. A török ciprióták ettől az időponttól kezdve – legalábbis *de facto* – megszűntek kisebbségnek lenni, és saját területükön ezentúl többsé-

gi népességként próbálták elúzni vagy éppen integrálni az Észak-Cipruson maradt (például görög, maronita) vagy oda beköltöző (például anatóliai török, cigány) kisebbségeket. Az 1974-es események következtében kialakuló patthelyzet rendezésére ugyanakkor az ENSZ közvetítésével tárgyalások indultak, amelyekben 1977-ben egyeztek meg az alapkritériumokban: az újraegyesítési szisztémával dolgozó rendezésnek mindkét fél véleménye szerint egy szövetségi államot kell létrehoznia, amelyben mindkét etnikum saját népcsoportján belül adminisztratív és területi autonómiát élvez.⁷ (A kisebbségekről a korai tárgyalások nem tettek említést, azt követően is csak az anatóliai törökök ügye került be a tanácskozások témái közé.) Bár az 1977-ben megállapított alapkritériumok az aláírás időpontjában mind a görög ciprióta, mind a török ciprióta főtárgyalót kielégítették, ugyanakkor a görög ciprióták véleményét a görögországi PASZOK kormány 1981-es hatalomra jutása és Andreasz Papandreu miniszterelnök *baloldali nacionalizmusa* hamar újrastrukturálta.⁸ A tárgyalások megszakadtak, miután a görög fél az ENSZ Közgyűlésének felhasználásával kísérelt meg az 1960-as keretekhez visszatérni, s tulajdonképpen 1983 novemberében az *Észak-Ciprusi Török Köztársaság* kikiáltásához vezettek,⁹ amelyet azonban ez idáig kizárólag Törökország ismert el.

Az 1983-ban beálló ismételt patthelyzeten bár Georgiosz Vasziliu – a budapesti Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen végzett – görög ciprióta elnök kompromisszumkészsége segítségével sikerült átlendülni, azonban az 1992-ben Butrosz-Butrosz Gáli ENSZ-főtitkár nevével fémjelzett újraegyesítési koncepciót a török fél ellenkezése miatt nem sikerült elfogadtatni. Mindazonáltal a koncepció fontos előképét jelentette a 2004-es Annan-tervnek, amely az egyesítési elképzelések közül első ízben jutott el tényleges népszavazási fázisig. Ugyan a megtartott voksoláson a görög ciprióták biztos EU-tagságuk tudatában elvetették a tervet, azonban kidolgozása alatt számos jelenleg is fennmaradó egyezsége jutott a két fél, amelyek alapjait képezték a 2008–2013 közötti interkommunális tárgyalásoknak is.

A török ciprióta közösség kisebbségi státuszának átalakulása 1960–1983 között

Ahogy korábban már említettük az 1950-es évek közepén kialakuló ciprusi kérdés egyre terhesebbé váló problémáját az érintett hatalmak 1960-ban a függetlenségi koncepció elfogadásával próbálták rendezni. A ciprióták megkérdése nélkül létrejövő állam strukturális felépítését az 1959-es zürichi és az 1960-as londoni háromhatalmi egyezmények határozták meg, amelyek egy bikommunális, többszintű hatalommegosztásra épülő alkotmányt és államot hoztak létre. Az alaptörvény nemcsak az emberi jogok széleskörű

garantálásán, de a görög ciprióta többség (1960-ban 448 000-es létszám) mellett a legnagyobb létszámú kisebbség, a török ciprióták (1960-ban 104 000-es létszám, 18%¹⁰) jogainak és számarányának figyelembevételén is alapult. Utóbbi kettősség eredménye az, hogy bár mindkét etnikum részt kapott az állam irányításában, mégis a görög ciprióták számbeli fölénye megmutatkozott a kormányzati és közigazgatási hatalommegosztás kialakításában. Ez konkrétan azt jelentette, hogy – a görög ciprióták javára – 70–30%-os arány érvényesült a köztisztviselők foglalkoztatásában, ami azonban nemcsak az alsóbb szintű közigazgatási egységekre, de ezek mellett a minisztertanácsra, a képviselőházra, és többé-kevésbé a védelmi erőkre is vonatkozott.¹¹ A hatalom etnikai megosztásán alapult továbbá, hogy az 1960-as alkotmányt létrehozó háromhatalmi vegyes bizottság a prezidenciális rendszert választotta kiindulópontnak, s annak egy speciális válfaját alakította ki: görög ciprióta elnökkel és török ciprióta alelnökkel, akik ketten együtt testesítették meg a legfőbb államhatalmi szervet.¹²

A létrehozott Ciprusi Köztársaság felépítése tehát bár törekedett arra, hogy mindkét államalkotó népnek azonos jogosítványokat biztosítson, ugyanakkor a görög ciprióták többségi jogainak figyelembevétele miatt nem tudta megváltoztatni a népességi számarányból amúgy is következő erőviszonyokat, s célkitűzése ellenére kisebbségi sorba szorította a török cipriótákat. A *nem hivatalos*, de a gyakorlatban érvényesülő kisebbségi státusz legfontosabb intézményévé hamar az úgynevezett Közösségi Kamara vált, amelyet az alkotmány az egyes közösségek önkormányzatiságának és belső törvényalkotási lehetőségének biztosítása céljából hozott létre.¹³ A Közösségi Kamarák jogköre mindazonáltal erősen korlátozott volt, mozgásszabadságuk csak vallási, oktatási, kulturális és a közösségen belüli termelői, fogyasztói, szakszervezeti stb. ügyekre terjedt ki.¹⁴ Ennek ellenére a kamara a török népcsoport legfontosabb intézményévé vált, amely egyben fontos bizonyítéka tényleges kisebbségi státuszuknak is, hiszen amíg a görög cipriótáknál a döntéshozás – többségi pozíciók révén – az állami intézményekben folyt, addig a török ciprióták legfontosabb közösségi szervezőterévé, valamint önkormányzatiságuk gyenge, de mégis kézzelfogható intézményévé a Közösségi Kamara vált.¹⁵

Fontos ugyanakkor azt is kiemelnünk, hogy az alkotmány dualitáson alapuló etnikai hatalommegosztása ugyan valóban biztosította a függetlenség kivívása előtti harcokban leginkább veszélyeztetett török ciprióta kisebbség jogait, ugyanakkor vétőjoguk figyelembevételével akadályozta a többségi népesség akaratának keresztülvitelét is. Ez 1963–1964 folyamán vált kézzelfoghatóvá, amikor a török ciprióta vétők miatt az állam – jövő évi költségvetés hiányában – működésképtelenné vált.¹⁶ 1964-ben – az interkommunális harcok elültével – a korábban felvázolt rendszer elvesztette dualitását, s nagyarányú változáson esett át: a török ciprióták kivonultak az államigazgatás

minden szintjéről, s szigetszerte enklávékba csoportosultak.¹⁷ Az 1960-as állami keretek ugyan még szinte változtatás nélkül megmaradtak, azonban ekkortól már nem az alkotmány, hanem a szigetre bevonuló ENSZ-békefenntartók próbálták a török ciprióták biztonságát megőrizni, jogaikat biztosítani.¹⁸ A Községi Kamara ekkor – *de facto* – a török ciprióták öngazgatgatási és adminisztratív egységévé alakult, s egyben teret biztosított a közösség szeparatista elképzeléseinek kialakulásához is.

Bár az 1974-es török beavatkozás és Észak-Ciprus okkupálása után létrejövő, 1975-ben kikiáltott *Török Ciprióta Szövetségi Államot* e szeparatizmus jelének értékelhetjük, ki kell azonban emelnünk, hogy a Rauf Denktash vezényletével kialakult *szövetségi köztársaság* még nem független államként definiálta magát, hanem a létrehozandó Ciprusi Föderáció török tagjaként.¹⁹ A *de facto* különállás létrejöttével ugyanakkor megszűnt a török ciprióták kisebbségi státusza, az általuk ellenőrzött területen maguk váltak többséggé. Ez a helyzet az 1983-ban egyoldalúan létrehozott *Észak-Ciprusi Török Köztársaság* kikiáltásával is kontinuos maradt, sőt a szigetre érkező anatóliai törökök kisebbségi csoportjának megjelenése miatt új színezetet is kapott.

Elismert vallási közösségek Dél-Cipruson

Az 1960-as alkotmány kisebbségről mint státuszról nem tesz említés, ugyanakkor az 1000 főt elérő, azonos vallású közösségek esetén megadja a vallási csoport megkülönböztetést, amennyiben a csoportból legalább 500 fő a Ciprusi Köztársaság állampolgára is.²⁰ Ezen ismervek alapján három elismert vallási közösség került be az alkotmány szövegezésébe: a ciprusi örmények, a latinok és a maroniták. Az állami struktúra bikommunalitása miatt ugyanakkor különállóságukat csupán vallási csoportként gyakorolhatták/gyakorolhatják, egyéni politikai jogaik megléte pedig attól függött, hogy valamelyik államalkotó népcsoporthoz tartozónak vallják-e magukat. Bár mindhárom elismert vallási közösség egy-egy képviselője helyet kapott a ciprusi törvényhozásban, azonban csak szavazati jog nélküli, megfigyelői, de konzultációs státusszal. Ebből kifolyólag közösségi és vallási ügyeik megvitatásának színterévé az állami intézmények nem válhattak, problémáik elsősorban csak a Községi Kamarák szintjéig tudtak eljutni.²¹

(*Örmények*) Az 1960-ban 3628-as lélekszámot kitevő örmények első csoportja a hatodik században jelent meg Cipruson, s az évszázadok során – lassú, de folyamatos népességnövekedés mellett – a sziget meghatározó kisebbségi etnikumává vált. A 20. században kialakuló, majd csak kismértékben változó 3000 körüli népességszámuk az 1915–1923 között lezajló örmény genocídium következtében formálódott ki, ekkor ugyanis nagyszámú me-

nekült permanensen is lakhelyéül választotta a szigetet.²² A független ciprusi állam kikiáltása után – az 1960-at megelőző polgárháborús tapasztalatokat látva – az örmények a nagyobb biztonságot nyújtó görög ciprióta többséghez csatlakoztak, s az ő Közösségi Kamarájukban próbálták akaratukat érvényre juttatni.²³ Az örmények ugyanakkor a demarkációs vonal létrehozása előtt elsősorban Nicosia törökök lakta, északi részében csoportosultak, az 1963-as interkommunális harcok és az ütközőzóna létrehozása után azonban délre költöztek.²⁴ Itt a görög ciprióta kormányzat különböző földjuttatásokban részesítette őket, templom- és iskolaépítési szándékukat anyagilag is támogatta. A görög ciprióták melletti elkötelezettségüket nemcsak ez, de Észak-Ciprus 1974-es török okkupációja is erősítette, amelynek következtében az örmény közösség tagjai is jelentős nagyságú földterületet vesztek el.²⁵ Ennek megfelelően az örmény közösség jelenleg is délen él, 2011-ben számuk 2600–3500 között mozgott, amelyből 1409-en vallották magukat örmény anyanyelvűnek.²⁶ Utóbbi számadatból is látszik, hogy az örmények körülbelül fele továbbra is megőrizte anyanyelvét, amelyet azonban elsősorban csak családon belül vagy egyházi szertartásaik során használnak. A ciprusi örmény egyház saját püspökkel rendelkezik, aki Nicosiában székel, s egyházszervezetileg a katolikus egyház kilikiai érsekségéhez tartozik. Az egyház óriási szerepet játszik a kisebbség közösségi öntudatának megőrzésében, ami elsősorban a nyelvi, a kulturális és a történelmi identitás megővésében ölt testet.²⁷ Az örmény kisebbség legsúlyosabb problémájának jelenleg a nyelvi integrációt tartja, ami főként a középfokú örmény nyelvű kisebbségi oktatás hiányából és az alsófokú iskolák fenntartásának kálváriájából fakad.²⁸

(*Maroniták*) A 17. században kialakult maronita felekezetet a katolikus egyház autonóm egyházként ismeri el, az Antiochiában székelő mindenkori maronita pátriárka megválasztásához a pápa jóváhagyása szükséges. A Kelet-Mediterráneum arab országaiban elterjedt vallás követői a 18–19. század folyamán érkeztek Ciprusra, s itt elsősorban a sziget északnyugati partvidékén, Kormatikis falu környékén telepedtek le.²⁹ A Ciprusi Köztársaság alkotmánya által is elismert *ciprusi maronita arab* nyelvet beszélő közösség elsősorban földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkozott.³⁰ Az 1960-ban 2752 lélekszámú közösség politikai jogainak gyakorlása érdekében a függetlenség kikiáltása után szintén a görög cipriótákhoz csatlakozott, ennek megfelelően körülbelül 80%-uk az 1974-es török beavatkozás után délre menekült.³¹ Az Észak-Cipruson maradóknak lélekszáma lassan csökkenő tendenciát mutat: 1997-ben 177, 2010-ben 133 maronita élt a demarkációs vonaltól északra. Ettől eltérően, a déli közösség számaránya ugrásszerű növekedésnek indult, a görög ciprióta hatóságok 2011-ben 5000 körüli lélekszámot feltételeztek.³² A kisebbség az örményhez hasonlóan még erős, de lassan

hanyatló közösségi öntudattal rendelkezik, vallási különállóságuk mellett etnikai és nyelvi identitásukat is hangsúlyozzák. Ebben a tekintetben azonban számos problémájuk akad az állami szervekkel, amelyek sem északon, sem délen nem igazán tolerálják a maroniták hivatalos kisebbségi státuszra vonatkozó követeléseit. A török cipriótákkal való kapcsolatukat szintén terheli, hogy 1960 utáni döntésük alapján sokan görög cipriótákként *bélyegzik meg* a maronitát, délen pedig – az évtizedekig egyedülálló – Zöld-vonalon történő átutazási jogosultságaikat kifogásolták. A maronita közösség vezetői szintén nehezményezik, hogy a görög iskolákban nincs kisebbségi nyelvhasználati joguk, valamint, hogy fiataljaikat mindenféle vallási és nyelvi megkülönböztetés nélkül sorozzák be a görög nyelvű és ortodox vallású görög ciprióta hadsereg soraiba.³³

(*Latinok*) A ciprusi hivatalos és köznyelv egyaránt a katolikus vallású ciprusiakat nevezi latinoknak. Az örményekhez hasonlóan a középkorban megjelent etnikumokhoz tartoznak, identitásuk genezisést a 12. században a szigetre érkező keresztésekhez kötik. Vallási különállóságuk 1196-ban a katolikusok ciprusi püspökségének létrejöttével vált hivatalossá, s bár vallási intézményeik az 1571-es oszmán hódítás után eltűntek, a frank és a velencei uralom alatt letelepedő katolikusok azonban továbbra is a szigeten maradtak.³⁴ Az 1960-ban a 2000-es lélekszámú közösség a többi elismert vallási csoporthoz hasonlóan a görög ciprióta többséghez csatlakozott. A közösség vezetését hagyományosan a képviselőházba bekerülő latin reprezentáns és a közösség vallási vezetői, a vikárius és a nuncius látják el. A latin kisebbség ugyanakkor korántsem annyira egységes, mint az előző két vallási közösség, gondot okoz ugyanis, hogy a katolikus vallás megléte nem feltétlen jár együtt latin identitással.³⁵ Ezt a számarányok is jól érzékeltetik: 1991-ben a hivatalos állami szervek 250, míg maga a közösség 900-ra tette a ciprusi latinok lélekszámát. Ettől eltérően a katolikus vallásúak száma jóval magasabb, jelenleg körülbelül 7000-re tehető, a migránsokkal együtt valószínűleg a 13000-et is meghaladja.³⁶ Ebből kifolyólag a latinok Ciprusi Köztársaságon belüli képviselőlete – az örményekhez és a maronitákhoz képest – sokkal inkább vallási színezetű, etnikai identitásukat a katolikus vallásúak sokszínűsége (olasz, spanyol, máltai, francia stb.) miatt pedig nehezen tudják összeegyeztetni.

1. táblázat

A többség és a kisebbségek aránya Dél-Cipruson 1960-ban és 2011-ben (megközelítő adatok!)

Nemzetiség	1960	2011	Változás
Görög ciprióták	448000	667398	+48,9%
Török ciprióták	104000	1405 ³⁷	-98,6%
Maroniták	2752	5000	+81,7%
Örmények	3628	2600	-28,3%
Latinok (római katolikusok)	2000 (4505)	800 (13000)	-60% (+188,6%)
Cigányok	500	700	+40%

Forrás: CYSTAT – Statistical Service of Republic of Cyprus: <http://www.cystat.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/populationcondition_22main_en/populationcondition_22main_en?OpenForm&sub=2&sel=2> (letöltve: 2014. 01. 06.); TRNC DEVPLAN – State Planning Organization, KKTC NÜFUS VE KONUT SAYIMI, 2011: <http://www.devplan.org/Nufus-2011/nufus%20son_.pdf> (letöltve: 2014. 01. 06.); KYRIAKOU, Nikolas – KAYA, Nurcan: Minority Rights: Solution to the Cyprus Conflict. Minority Rights Group International Report, 2011.

El nem ismert közösségek

Ciprus sajátos belső megosztottsága miatt az alkotmányos hiányosságok pótolása vagy reformja 1964-től csak egyoldalúan – a török ciprióták nélkül – történhet, a döntések tehát jogilag erősen megkérdőjelezhetőek. A görög ciprióta kormányzat ezt a *de facto* fennálló *de jure* szituációt használja ki akkor, amikor az alkotmányban nem szereplő kisebbségek kérdését egy esetleges rendezés vagy a jövődöbéli ciprusi állam feladatának tekinti. Az el nem ismert közösségek helyzete ugyanakkor egyre sűrűbben jelenik meg európai fórumokon, amely tendencia jól mutatja ezen etnikai és vallási csoportok rendezetlen viszonyait.

(*Délen élő török ciprióták*) Az 1974-es események hatására körülbelül 30–34 ezer török ciprióta menekült a görög ellenőrzésű területekről az északi országrészbe.³⁸ A délen is sokáig tapasztalható hátrányos megkülönböztetés hatására ez a szám jelentősen növekedett, amit jól mutat, hogy 2009-ben a déli választási regisztráltak közül csupán 548 volt török ciprióta. A pontos létszámot ugyanakkor nehéz meghatározni. Ennek elsősorban az az oka, hogy az 1960-as alapot legálisan tekintő Ciprusi Köztársaság a török cipriótákra nem mint kisebbségre, hanem továbbra is mint államalkotó tényezőre tekint, tehát – elviekben legalábbis – nem tesz különbséget görög és török ciprióta között. Nicosia nem követi ugyanakkor a görögországi módszert sem, s vallási tekintetben sem ismeri el a muszlimok nyilvánvaló jelenlétét és különállóságát. A

délen élő török ciprióták helyzete mindemellett viszonylag rendezett, hiszen helyzetük állandóan a nemzetközi és a török figyelem fókuszpontjában áll, s ezt a görög ciprióta kormány általában jól láthatóan figyelembe is veszi. Ez a pozitív hozzáállás mutatkozik meg abban is, hogy északi török ciprióták is munkát vállalhatnak délen, e hivatalos munkavállalók száma 2009-ben 2149 volt. Szintén pozitív tendenciaként értékelhető, hogy – a nemzetközi figyelem hatására – a déli kormányzat gondot fordít a muszlim és török vallási és kulturális épületek megővésére, sok esetben rekonstrukciójára. Figyelmeztető jel azonban, hogy a török ciprióták továbbra sem merik nyíltan vállalni esetleges véleménykülönbségeiket, s hogy kis létszámú etnikai csoportjuk továbbra is szeparálódik a többségi népességtől.³⁹

(*Cigányok*) Az 1960-ban körülbelül 500 fős roma közösség a függetlenség kiáltásakor és azóta sem élvez sem etnikai, sem vallási, sem közösségi elismertséget.⁴⁰ A dél-ciprusi állami szervek török nyelvük és muszlim vallásuk miatt tekintik török cipriótáknak a cigányokat,⁴¹ de szociális értelemben elválasztják őket tőlük, s nagyon is tisztában vannak a két népcsoport különállóságával. Mindazonáltal meg kell jegyeznünk azt is, hogy a romák nagy része azért is kapta a török ciprióta megbélyegzést, mert az 1974-es török beavatkozás után – nyelvük és vallásuk miatt diszkriminációtól tartva – az északi országrészbe költöztek, s elsősorban Morphou és Famagusta környékén telepedtek le. Problémát okozott azonban, hogy a cigány közösség északon sem kapta meg a többször követelt kisebbségi státuszt, sőt emberi jogait sokszor figyelmen kívül hagyták, az északon állomásozó török hadsereg tagjai pedig több ízben inzultálták a roma közösség tagjait.⁴² Egyre romló helyzetük következményeként a jelenleg körülbelül 1000–1200 fős roma népesség jelentős hányada a 2000-es évekbeli határnyitást követően délre költözött, s Limassol, Paphos és Polis városok környékén telepedett le.⁴³ Bár hivatalos elismertséget itt sem sikerült elnyerniük, sorsuk azonban a letelepítési, politikai, a szociális juttatások, valamint a beiskoláztatási programok révén jóval rendezettebbé vált. Továbbra is gondot okoz ugyanakkor, hogy a romákat mind délen, mind északon továbbra is másodrendű állampolgárnak tekintik: ingatlanvásárláskor, munkavállaláskor, oktatási intézménybe jelentkezéskor diszkriminálják őket, a cigányok társadalmi beilleszkedését pedig továbbra is intolerancia és a tisztelet teljes hiánya hátráltatja.⁴⁴

(*Migránsok*) A Ciprusi Köztársaság az Európai Unió azon tagországai közé tartozik, amelyek súlyos migrációs nyomásnak vannak kitéve. (L. 2. táblázat.) Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a szigeten ez korántsem jelent újdonságot, földrajzi elhelyezkedése eredményeként ugyanis történelme során számos migrációs hullámmal kellett megküzdenie. Csak a 20. századot nézve: a második világháborút megelőzően nagy számban érkeztek a szigetre britek,

az 1950-es évektől kezdve görögországi görögök, 1974 óta északra anatóliai törökök, a libanoni polgárháború következtében az 1970-es évek végétől libanoniak, az 1980-as években szírek, egyiptomiak, arabok, az 1990-es évektől kezdődően oroszok.⁴⁵

2. táblázat

Migránsok aránya a teljes lakossághoz képest az Európai Unió országában

Ország	Migránsok száma	Arányuk a teljes lakossághoz képest (%)
Luxemburg	229 409	43,3
Ciprus	207 313	18,2
Horvátország	756 980	17,6
Észtország	209 984	16,4
Svédország	1 130 025	15,9
Írország	735 535	15,9
Ausztria	1 333 807	15,7
Spanyolország	6 466 605	13,8
Lettország	282 887	13,8
Egyesült Királyság	7 824 131	12,4
Németország	9 845 244	11,9
Hollandia	1 964 922	11,7
Franciaország	7 439 086	11,6
Szlovénia	233 293	11,3
Belgium	1 159 801	10,4
Olaszország	5 721 457	9,4
Görögország	988 245	8,9
Portugália	893 847	8,4
Málta	34 455	8,0
Finnország	293 167	5,4
Litvánia	147 781	4,9
Magyarország	472 798	4,7
Csehország	439 116	4,0
Szlovákia	149 600	1,8
Dánia	556 825	1,7
Bulgária	84 101	1,2
Lengyelország	663 755	0,9
Románia	198 839	0,9

Forrás: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division International Migration, 2013 <<http://esa.un.org/unmigration/documents/WallChart2013.pdf>> (letöltve: 2014. 01. 06.)

A bevándorlók létszáma Dél-Ciprus gazdasági fejlődésének következtében az 1990-es évek végén és a 2004-es európai uniós csatlakozás után nőtt meg ugrásszerűen. Érdekes módon azonban nemcsak EU-s országokból érkeztek migránsok, de Ázsiából is, főként a Fülöp-szigetektől, Srí Lankáról és Vietnamból. (Utóbbiak Ciprusban ugródeszkát láttak a jóval vonzóbb nyugat-európai munkavállalás irányába.) A 2011-es népszámlálási adatok alapján Dél-Ciprus lakossága ebben az időszakban 840 407 volt, amelyből 667 398 (79,4%) volt ciprióta, 173 009 (20,6%) pedig egyéb nemzetiségű. A 3. táblázat adataiból kiderül továbbá, hogy az európai migránsok közül a görögök, a britek, a románok és a bolgárok rendelkeztek kiugróan magas számaránnyal, míg az Európán kívülről érkezők közül a Fülöp-szigetiek, az oroszok, a Srí Lanka-iak, valamint a vietnámiak vezették a rangsort. Az uniós csatlakozás ugyanakkor elsősorban az európai migránsok létszámát növelte drasztikusan: 2001–2011 között a szigeten élő görögök 67,9%-kal, a britek 102,6%-kal, a románok 1233,3%-kal, a bolgárok pedig 668,8%-kal növelték számarányukat. Az ázsiaiak tekintetében szintén növekvő az arány, példának okáért a vietnámiak létszáma szinte a nulláról érte el pár év alatt a 7000 feletti számarányt, amely csak a vietnámiakat nézve is meghaladta az egyes elismert vallási kisebbségek külön-külön értendő létszámát. Bár ehhez képest a Fülöp-szigetiek 190,1%-kal, az oroszok 64,9%-kal, a Srí Lanka-iak pedig *csak* 47,22%-kal növelték ciprusi lélekszámukat, azonban összegésében véve sokkal inkább járultak hozzá a 2001–2011 közötti népességszaporulathoz, mint maguk a ciprióták. Míg ugyanis a ciprióták számaránya ebben az időszakban csak 6,8%-kal növekedett, addig az egyéb nemzetiségűek lélekszáma 166,9%-kal.⁴⁶

Az európai viszonylatban is rendkívül gyorsnak tekinthető migrációs telítettség azért is meglepő, mert a korábban tárgyalt történelmi okok következményeként Ciprus az Európai Unió egyik legxenofóbabb országának számít.⁴⁷ Az állami szervek a migrációt a nemzetbiztonságot veszélyeztető tényezőnek tekintik,⁴⁸ s regulációval és deregulációval egyaránt védekeznek ellene. Utóbbi elsősorban a vendégmunkások jogainak teljes figyelmen kívül hagyását jelenti, előbbi pedig a külföldi munkaerő visszaszorítására tett törvényi szabályozás utóbbi időben tapasztalható megerősödését. A szigeten tartózkodó egyéb nemzetiségűek ennél fogva súlyos diszkriminációban és intoleranciában részesülnek, amelyet azonban – főként az ázsiaiak és a kelet-európaiak – az otthoninál magasabb fizetés reményében jobb híján elviselnek. Az egyes migrációs csoportok megítélése között ugyanakkor különbségek tapasztalhatóak. Példának okáért a görög ciprióta közfelfogásban a görögökről és a britekről jóval pozitívabb kép alakult ki, mint a lenézett és kollektívan megvetett bolgárokról vagy románokról. Utóbbi két migrációs csoport negatív megítélése ellenére is jobb helyzetben van azonban a társadalmi berendezkedés legalsó rétegébe szoruló ázsiaiakhoz képest, akiket a görög ciprióta közfelfogás csak a legtrikább esetben vesz *emberszámba*. A migrációs csoport-

tok közötti különbségek természetesen megmutatkoznak a munkavállalás területén is. Míg a görögöknek és nyugat-európaiaknak ugyanis jó esélyük van akár a verseny- vagy közsférában munkát találni, addig a közép-kelet-európaiakat és ázsiaiakat jószerével csak a szolgáltatói szektor vagy az építőipar foglalkoztatja. Társadalmi megítélésük tükrében sajnos szintén magától értetődő, hogy a helyi lakosság és a migránsok közéleti és társas érintkezése minimális, vegyes házasság és keveredés pedig még a görög ciprióták és az európaiak között is ritka. Pozitív tendenciaként értékelhető azonban, hogy az utóbbi időben a migránsok sanyarú helyzetére több civilszervezet is próbálja felhívni a figyelmet.⁴⁹

3. táblázat

Dél-Ciprusi népszámlálások adatai a dél-ciprusi migránsok számárányával összevetve

	2011	2006	2001
<i>A Ciprusi Köztársaság összlakossága</i>	840 407	<i>n. a.</i>	689 565
<i>Ebből ciprióta</i>	667 398	<i>n. a.</i>	624 754
<i>Ebből egyéb nemzetiségű</i>	173 009	<i>n. a.</i>	64 811
görög	29 321	<i>n. a.</i>	17 459
brit	24 046	<i>n. a.</i>	11 870
román	23 706	<i>n. a.</i>	1778
bolgár	18 536	<i>n. a.</i>	2411
Fülöp-szigeteki	9413	<i>n. a.</i>	3245
orosz	8164	<i>n. a.</i>	4952
Srí Lanka-i	7269	<i>n. a.</i>	4939
vietnámi	7028	<i>n. a.</i>	-
Egyéb összesen	42 900	<i>n. a.</i>	18 157
Nem megállapított	2626	<i>n. a.</i>	<i>n.a.</i>
Az Észak-Ciprusi Török Köztársaság összlakossága	286 257	256 644	<i>n. a.</i>
Ciprus teljes lakossága	1 126 664	<i>n. a.</i>	<i>n.a.</i>

Forrás: CYSTAT – Statistical Service of Republic of Cyprus: <http://www.cystat.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/populationcondition_22main_en/populationcondition_22main_en?OpenForm&sub=2&sel=2> (letöltve: 2014. 01. 06.); TRNC DEVPLAN – State Planning Organization, KKTC NÜFUS VE KONUT SAYIMI, 2011: <http://www.devplan.org/Nufus-2011/nufus%20son_.pdf> (letöltve: 2014. 01. 06.)

Konklúzió

A korábban elmondottak alapján kijelenthető, hogy a Ciprusi Köztársaságban tapasztalható kisebbségi problémák tulajdonképpen egyidősek a független szigetország állami létével, a nemzetiségek egymásról alkotott véleményét és megítélését pedig történelmi sérelmek determinálják. Az 1960-ban megalakított bikommunális alkotmány ezen történelmi sérelmeket ugyan megpróbálta kompromisszumos megoldással rendezni, azonban szigorú dualitása következtében a gyakorlatban nemcsak a görög és török cipriótákat szeparálta el egymástól, de a szigeten élő többi etnikum közösségi identitásának létét is megtagadta.⁵⁰ Az alkotmány ebből adódó negatívumait az ottomán millet rendszer berögződéseiből következő vallásszabadság, s a vallási csoportok belső különállóságának elismerése hivatott árnyalni, ugyanakkor a kisebbségek politikai joggyakorlásának korlátozása, valamint tagjainak görög vagy török cipriótának titulálása, az integráció veszélyét vetítette előre. Ma már jól látszik, hogy a többségbe történő beolvadás lehetősége valós tényezőként hatott a vallási csoportokra, integrációjuk fokában azonban természetesen eltérések mutatkoznak. A három elismert vallási kisebbség közül leginkább a világszerte népes diaszpórával és anyaországgal is rendelkező örmények őrizték meg identitásukat, utóbbi tényezők hiányában a maroniták közül azonban mára egyre kevesebben tartanak ki nyelvük és kultúrájuk mellett, míg a latinokat nemcsak a többségi nyomás, de a belső megosztottság is az integráció irányába tereli.

Az el nem ismert kisebbségek közül a délen élő török ciprióták és cigányok helyzete és megítélése egyenes következménye a ciprusi konfliktus máig tartó rendezetlenségének. Míg a török ciprióták státusza és helyzete az állam – elviekben – továbbra is fennmaradó etnikai dualitásának következményeként rendezetlen, addig a cigányok sorsát elsősorban negatív társadalmi megítélésük határozza meg. A náluknál jóval magasabb számaránnyal rendelkező migránsok bizonyos rétegei ugyanakkor a cigányokhoz hasonló problémákkal küzdenek, az ő esetükben azonban korántsem beszélhetünk az állam szociális érzékenységéről, sőt helyzetüket tekintve még az Európai Unió munkavállalásról szóló irányelveinek betartása/betartatása is nagy előrelépést jelentene. Utóbbi elsősorban a számadatok fényében égető szükséglet, amíg ugyanis a Dél-Ciprus lakosságának körülbelül 0,7%-át kitevő maroniták, a 0,4%-nyi örmények és 0,1%-nyi latinok csak közösségi jogaikban korlátozottak, a szintén maximum 0,1-0,1%-kal rendelkező török ciprióták és cigányok irányában az állami hatóságok legalább *szociálisan érzékenyek*, addig az ENSZ számítása szerint a 2013-ban 18,2%-ot⁵¹ kitevő migránsok alapvető jogai a legtöbb esetben egyáltalán nem érvényesülnek.

Jegyzetek

- 1 2001, 2011-es népszámlálási adatok, Dél-Ciprus: CYSTAT – Statistical Service of Republic of Cyprus: <http://www.cystat.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/populationcondition_22main_en/populationcondition_22main_en?OpenForm&sub=2&sel=2> (letöltve: 2014. 01. 06.); 2006, 2011-es népszámlálási adatok, Észak-Ciprus: TRNC DEVPLAN – State Planning Organization, KKTC NÜFUS VE KONUT SAYIMI, 2011: <http://www.devplan.org/Nufus-2011/nufus%20son_.pdf> (letöltve: 2014. 01. 06.).
- 2 VARNAVA, Andrekos: The State of Cypriot Minorities: Cultural Diversity, Internal Exclusion and the Cyprus 'Problem', *The Cyprus Review*, 2010/2., 205–218. p., 207. p.
- 3 MALLINSON, William: *Cyprus. A Modern History*, I. B. Tauris, London – New York, 2005, 19–33. p.
- 4 KOCSIS Miklós: Ciprusi Köztársaság, In: CHRONOWSKI Nóra – DRINÓCZI Tímea (szerk.): *Európai kormányformák rendszertana*, HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2007, 403. p.
- 5 TOFALLIS, Kypros: *A History of Cyprus. From the Ancient times to the Present*, The Greek Institute, London, 2002, 189–192. p.
- 6 COUFOUDAKIS, Van – MILTIADOU, Miltos: *The Cyprus Question*, Press and Information Office (PIO), Nicosia, 2006, 23. p.
- 7 TOFALLIS: *i.m.*, 345–346. p.
- 8 MALLINSON: *i.m.*, 59–60. p.
- 9 DODD, Clement: From Federated State to Republic 1975–84, In: *The Political and Economic Development of Northern Cyprus*, Eothen Press, Huntingdon, 1993, 103–105. p., 124–130. p.
- 10 YILMAZ, Muzaffer: The Cyprus Conflict and the Question of Identity, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 2005/4., 47–90. p., 80–81. p.
- 11 KISGYÓRI Roland: Ciprus az etnikai konfliktusok keresztjében, *Pro Minoritate*, 2010. ősz, 111–132. p., 114. p.
- 12 A Ciprusi Köztársaság Alkotmánya: 36–53. cikk, In: TRÓCSÁNYI László – BADÓ Attila (szerk.): *Nemzeti alkotmányok az Európai Unióban*, KJK KERSZÖV, Budapest, 2005, 153–214. p.
- 13 KYRIAKOU, Nikolas – KAYA, Nurcan: *Minority Rights. Solution to the Cyprus Conflict*, Minority Rights Group International Report, 2011, 14. p.
- 14 Ciprusi Köztársaság alkotmánya: 86–111. cikk. In: TRÓCSÁNYI–BADÓ: *i.m.*, 153–214. p.
- 15 POLYVIU, Polyvios G.: *Cyprus – Conflict and Negotiation, 1960–1980*, Duckworth Press, London, 1980, 25–27. p.
- 16 TOFALLIS: *i.m.*, 189–190. p.
- 17 DODD, Clement: *The History and Politics of the Cyprus Conflict*, Palgrave Macmillan, London, 2010, 54–55. p.
- 18 VARNAVA: *i.m.*, 212. p.
- 19 DODD: *i.m.*, 103–104. p.
- 20 Ciprusi Köztársaság alkotmánya: 2. cikk. In: TRÓCSÁNYI–BADÓ: *i.m.*, 153–214. p.

- ²¹ KYRIAKOU-KAYA: *i.m.*, 13–14. p.
- ²² MIRBAGHERID, Farid: *Historical Dictionary of Cyprus*, The Scarecrow Press, Inc. Lanham, Maryland–Toronto–Plymouth, 2010, 16. p.
- ²³ HADJILYRA, Alexander Michael: *The Armenians of Cyprus*, Press and Information Office (PIO), Nicosia, 2012, 31. p.
- ²⁴ MIRBAGHERID: *i.m.*, 16. p.
- ²⁵ KYRIAKOU-KAYA: *i.m.*, 15. p.
- ²⁶ 2011-es népszámlálási adatok, Dél-Ciprus, forrás: CYSTAT – Statistical Service of Republic of Cyprus, <http://www.cystat.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/populationcondition_22main_en/populationcondition_22main_en?OpenForm&sub=2&sel=2> (letöltve: 2014. 01. 06.).
- ²⁷ KYRIAKOU-KAYA: *i.m.*, 15. p.
- ²⁸ HADJILYRA: *The Armenians of Cyprus*, 22–23. p.
- ²⁹ MIRBAGHERID: *i.m.*, 108–109. p.
- ³⁰ VARNAVA: *i.m.*, 210. p.
- ³¹ KYRIAKOU-KAYA: *i.m.*, 15. p.
- ³² FRANGESKOU, Marianna – HADJILYRA, Alexander Michael: *The Maronites of Cyprus*, Press and Information Office (PIO), Nicosia, 2012, 16. p.
- ³³ KYRIAKOU-KAYA: *i.m.*, 15. p.
- ³⁴ VARNAVA: *i. m.*, 209. p.; HADJILYRA, Alexander Michael: *The Latins of Cyprus*, Press and Information Office (PIO), Nicosia, 2012, 8–9. p.
- ³⁵ KYRIAKOU-KAYA: *i.m.*, 15. p.
- ³⁶ HADJILYRA: *The Latins of Cyprus*, 16. p.
- ³⁷ A 2011-ben Dél-Cipruson beszélt nyelvek alapján.
- ³⁸ KENNEDY, Edward: A Crisis on Cyprus. A Study Mission Report, Subcommittee to Investigate Problems Connected with Refugees and Escapees of the Committee on the Judiciary, United States Senate, 93rd Congress, 2nd session, October 14, 1974, 3. p.
- ³⁹ KYRIAKOU-KAYA: *i.m.*, 16. p.
- ⁴⁰ Forrás: Policy Measures of Cyprus for the Social Inclusion of Roma. European Commission, 2012, 1–2. p., <http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/roma_cyprus_strategy_en.pdf> (letöltve: 2013. 12. 27.).
- ⁴¹ HAJISOTERIOU, Christina – ANGELIDES, Panayiotis: The politics of intercultural education in Cyprus. Policy-making and challenges, *Education Inquiry*, 2013/4., 103–123. p., 103. p.
- ⁴² KYRIAKOU-KAYA: *i.m.*, 16–17. p.
- ⁴³ KENRICK, Donald – TAYLOR, Gillian: Gypsies in Cyprus, *Dom Research Center*, <<http://www.domresearchcenter.com/reprints/body4.html>> (letöltve: 2013. 12. 28.).
- ⁴⁴ KYRIAKOU-KAYA: *i.m.*, 17. p.
- ⁴⁵ TEERLING, Janine – KING, Russell: Cyprus as a Multi-Cyprus as a Multi-Diasporic Space, *Sussex Centre for Migration Research, University of Sussex, Working Paper No 67*, <<https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=mwp67.pdf&site=252>>, 3. p. (letöltve: 2014. 01. 06.).

- ⁴⁶ Számadatok és számítások a CYSTAT 2001-es és 2011-es népszámlálások adatai alapján.
- ⁴⁷ LOUCIA, Demetriou: From Philoxenia to Xenophobia? Relations between Xenophobic Tendencies and Parental Acceptance-Rejection Childhood - Experiences for Greek Cypriot University Students. *International J. Soc. Sci. & Education*, 2013/3., 296. p.
- ⁴⁸ KYRIAKOU-KAYA: *i.m.*, 17. p.
- ⁴⁹ A bekezdés a szerző helyszíni tapasztalatain és kutatásain alapszik.
- ⁵⁰ VARNAVA: *i.m.*, 210. p.
- ⁵¹ Forrás: az ENSZ migrációs adatai: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division International Migration, 2013 <<http://esa.un.org/unmigration/documents/WallChart2013.pdf>> (letöltve: 2014. 01. 06.).